

9

Jaargang 9
Juli 2004

Lisa nieuws

LISA op koers, op weg naar een
landelijk werkgelegenheidsregister

2

Werkgelegenheid in 2003 gedaald!

4

Ruimtelijk-economische groei ontrafeld

6

De Nederlandse T&R-sector in cijfers

7

Lisa

Voor feiten en cijfers
over werkgelegen-
heid

LISA op koers, op weg naar een landelijk werkgelegenheidsregister

Nu 2004 alweer bijna voor de helft voorbij is, is het zinvol om een tussentijdse balans op te maken voor wat betreft de toekomst van LISA. Eerder informeerden wij u op deze plaats over de nieuwe koers die is ingeslagen sinds het vestigingen- en werkgelegenheidsregister LISA vanaf 2000 geheel op eigen benen kwam te staan. Dit was een gevolg van het feit dat het Ministerie van Economische Zaken (EZ) de subsidie geleidelijk afbouwde. Tot 2002 was de inzet van het LISA-bestuur vooral gericht op de continuïteit en de zorg voor een landsdekkend systeem. Vanaf 2003 is de kern van de toekomstvisie van LISA gebouwd rondom een tweetal speerpunten: de kwaliteit van de gegevens en de voor LISA vitale samenwerkingsvormen. Die visie is in overleg met de LISA-participanten vastgelegd in de "Toekomstvisie LISA/ hoofdlijnen van het LISA-beleid voor de periode 2003-2005" (november 2002).

Het LISA-bestuur houdt halverwege deze periode (2e kwartaal 2004) een rondgang langs alle LISA-registerhouders. Doel van deze rondgang is te kijken wat er leeft bij de diverse

participanten en hoe LISA-centraal daarop kan inspelen. Voorts dragen de gesprekken bij aan een gezamenlijke actualisering van de toekomstvisie op basis van een mix tussen de situatie ter plaatse en de landelijke ontwikkelingen. De basisbeleidslijn voor de komende periode wordt uitgezet langs de volgende peilers.

LISA als bron voor werkgelegenheids- én vestigingsinformatie

Het LISA-bedrijvenregister herbergt twee belangrijke basisbestanden: de identificatiegegevens van de vestiging (vaak als NAW-gegevens aangeduid) en het feitelijke werkgelegenheidsregister. Ten aanzien van het NAW-gedeelte zijn er meerdere landelijke gegevensverzamelingen en heeft LISA geen monopoliepositie. Voor het werkgelegenheids gedeelte is LISA uniek vanwege de landelijke dekking, het detailniveau, de actualiteit en de manier van actualiseren (per vestiging zo dicht mogelijk bij de bron). LISA voorziet daarmee in een behoefte als informatiebron voor sociaal-economisch en ruimtelijk economisch onderzoek waar geen andere bron in kan voorzien.

Tot nu toe heeft LISA zich vooral gericht op het leveren van werkgelegenheidsinformatie gekoppeld aan de vestigingsinformatie. In toenemende mate wil LISA ook periodiek geactualiseerde vestigingsinformatie leveren om zo de meerwaarde van het register te vergroten en aan de vraag van afnemers te voldoen. Op dit moment wordt programmatuur ontwikkeld om ervoor te zorgen dat vanaf medio 2004 LISA-centraal (in eerste instantie per kwartaal) over geactualiseerde vestigingsgegevens van alle participanten beschikt. Op termijn wil LISA aansluiten op de ontwikkeling van het Basisbedrijvenregister (BBR).

Kwaliteit

Er is een meerjarenprogramma ontwikkeld om de kwaliteit van het register verder te verbeteren en op peil te houden. Tevens is een kwaliteitsmonitor opgezet om periodiek de gegevens van de registerhouders te toetsen en om het verbetertraject te kunnen monitoren en zonodig bijsturen. Een fundament in het kwaliteitstraject moet de komende periode worden gelegd door het vaststellen van een aantal protocollen.

Deze protocollen beschrijven voor de meest relevante processen bij de opbouw van de basisgegevens van het register, het enquêteren naar de werkgelegenheid, het actualiseren van de vestigingsgegevens en de overdracht van de gegevens naar LISA-centraal of naar derden.

Samenwerking

De toekomstvisie van het LISA-bestuur spits zich toe op de samenwerkingsstrategie. LISA wil via diverse samenwerkingsverbanden de beschikbaarheid van dit soort informatie veilig stellen en het ingezette kwaliteitstraject versterken. LISA heeft met de volgende partijen een vorm van samenwerking: IPO/VNG/EZ, CBS, CWI, de RUG en het BBR. De samenwerking met de RUG is tijdelijk, de andere samenwerkingsvormen zijn van een meer structurele aard.

De komst van het BBR en de gevolgen daarvan voor de registerhouders is een belangrijk gegeven bij de samenwerking in IPO-verband en bij de afstemming met CBS. Het Basisbedrijvenregister (BBR) is geen alternatief voor LISA. LISA ziet op termijn een landelijk werkgelegenheidsregister ontstaan met als belangrijkste bron het BBR. LISA wordt dan afnemer

van (en eventueel terugleverancier aan) het BBR. Aangezien LISA nu nog geen formele partij is wil LISA die afname realiseren via een samenwerkingsvorm. In dat kader staat samenwerking met IPO centraal.

Daarnaast heeft LISA van CBS een uitnodiging ontvangen om te komen praten over deelname aan een initiatiefgroep die de mogelijkheden gaat onderzoeken van een landelijk werkgelegenheidsregister gebaseerd op regionale cijfers.

IPO/VNG/EZ

Op dit moment loopt er een project met IPO/VNG/EZ en dat project lichten we er hier even uit omdat die samenwerking voor LISA op de langere termijn van het allergrootste belang is. De regionale registers die tezamen LISA vormen zijn zeer divers georganiseerd. Over het algemeen zijn vooral de provincies en gemeenten bij de registers betrokken. Met name de provincies gelden als grootverbruikers van werkgelegenheidsgegevens en van de informatie over bedrijvigheid. Daarom is LISA in overleg getreden met het voormalig Vakberaad Economische Zaken (EZ), het overlegorgaan van de hoofden EZ van de provincies. Dat overleg heeft geresulteerd in het opstellen van een notitie "de marktwaarde van LISA" waarin nog eens duidelijk wordt weergegeven wat het belang is van LISA en van de regionale gegevens voor de provincies.

Op basis van deze notitie is IPO gestart met een project gericht op het gezamenlijk met alle provincies ontwikkelen van een visie met de komst van BBR als gegeven. Er dient een groeimodel voor een (LISA-)werkgelegenheidsregister te komen geënt op BBR. Voorts hoopt het LISA-bestuur dat de

provincie vanuit de noodzaak om een regiefunctie te gaan vervullen een formele LISA-partner wordt. Dat betekent dat er ook een eenduidige nieuwe organisatievorm moet komen. Ook de deelname van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) bij deze samenwerking is belangrijk. LISA gaat ervan uit dat er ook voor de provincies alle aanleiding is om een meer sturende rol op zich te gaan nemen om zo de continuïteit van informatie te kunnen verzekeren, om de kwaliteit op peil te houden, nog te verbeteren en om efficiencywinst te kunnen bereiken. Medio 2004 wordt de afrondende projectrapportage tegemoet gezien.

Overig

Naast bovengenoemde peilers werkt LISA continu aan het vergroten van de afzetmarkt voor de LISA-gegevens. Daarmee wordt bijgedragen aan het verlagen van de kosten voor de exploitatie die de registerhouders maken. Ook wil LISA-centraal meer dan tot nu toe registerhouders faciliteren op het gebied van innovatie en het bereiken van efficiency ten aanzien van de wijze van de exploitatie van het register.

Tenslotte

LISA blijft hard werken aan de toekomst, op weg naar één (authentiek) landelijk werkgelegenheidsregister geschied op regionale leest. De meest waardevolle graadmeters voor het LISA-bestuur daarvoor zijn op dit moment:

- de resultaten van de rondgang (eerste helft 2004) bij de LISA-participanten;
- de conclusies van het IPO/LISA-project dat medio 2004 wordt afgerond;
- het in de 2e helft van dit jaar op te starten initiatief van CBS om tezamen met LISA te komen tot een werkgelegenheidsregister gefocust op de komst van het BBR.

In een volgend LISA Nieuws hopen wij u daarover uitgebreid te kunnen informeren.

Tijdens de rondgang zijn tot nu toe al wel enkele zaken duidelijk geworden. De huidige arbeidsmarktproblematiek zorgt ervoor dat de belangstelling voor arbeidsmarktinformatie weer toeneemt. Haaks daarop worden echter registerhouders, onder invloed van bezuinigingen en kerntakendiscussies, onder druk gezet om meer te presteren voor minder geld. Er wordt niet getornd aan de grondgedachte van LISA: het beschikbaar hebben en houden van goede sociaal-economische informatie, maar wel aan de manier waarop dit moet gebeuren. De exploitatie bij registerhouders staat onder druk en dat is een slechte zaak. Redenen te meer voor het LISA-bestuur om de toekomstlijn in goed overleg met de LISA-participanten versterkt door te zetten. Door landelijke samenwerking kan de kwaliteit worden vergroot én kan gewerkt worden aan het terugbrengen van de exploitatielasten.

Namens het LISA-bestuur,
Pieterjan Vriens,
voorzitter.

Werkgelegenheid in 2003 gedaald!

Door: Juri Heise, adviseur bij ETIN Adviseurs

In 2003 is de werkgelegenheid in Nederland met 0,2% gedaald. Dit blijkt uit cijfers van LISA. Bijna alle sectoren, met uitzondering van de niet-commerciële dienstverlening (met name overheid, zorg en onderwijs), zien hun personeelsbestand krimpen. Flevoland kent 'traditiegetrouw' de grootste werkgelegenheids-groei, Limburg is hekkensluiter.

Afvlakking werkgelegenheids-groei

Als gevolg van de conjuncturele neergang is de vraag naar arbeidskrachten sterk afgenomen. De werkgelegenheidscijfers over 2003 spreken in dit kader boekdelen. In absolute termen daalde het aantal werkzame personen vorig jaar met ongeveer 18.500. Dit komt overeen met een daling van 0,2%. De dalende tendens van de laatste jaren wordt daarmee gecontinueerd. Het totaal aantal werkzame personen (inclusief uitzendkrachten) komt in 2003 uit op ruim 7.562.300. De werkgelegenheid is verspreid over ruim 893.340 vestigingen. Dit aantal is ten opzichte van 2002 met circa 5.000 vestigingen (+0,6%) toegenomen.

industrie. In deze sector zijn meer dan 42.000 arbeidsplaatsen (-4,0%) verloren gegaan. Ook in de bouwnijverheid (-12.000), transport/communicatie (-11.700) en de zakelijke dienstverlening (-10.500) is het verlies groot. De krimp van de agrarische sector en de financiële instellingen is in absolute termen minder groot, echter gerelateerd aan de omvang van de sector is het verlies aanzienlijk (respectievelijk -2,3% en -1,9%). In de handel (-0,1%) en de horeca (-0,2%) is de schade relatief beperkt gebleven. In de gehele marktsector daalde de werkgelegenheid met 1,9% (circa 90.500 werkzame personen).

Het is echter niet alleen kommer en kwel. De minder conjunctuurgevoelige sectoren als de zorg, overheid en het onderwijs hebben in 2003 wel extra arbeidsplaatsen

Aantal vestigingen en werkzame personen in Nederland naar sector (2003)

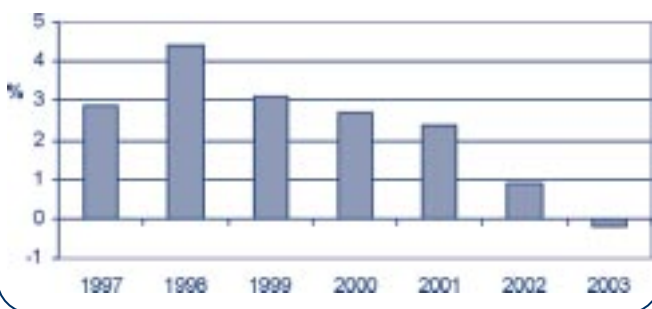
Sector	Vestigingen		Werkzame personen		
	Abs.	Abs.	% in totaal	Groei abs. 2002/2003	Groei % 2002/2003
Landbouw*	95.590	297.270	3,9	-6.970	-2,3
Industrie	52.990	1.001.260	13,2	-42.250	-4,0
Bouw	74.920	482.320	6,4	-12.020	-2,4
Handel	214.050	1.340.620	17,7	-1.070	-0,1
Horeca	45.070	311.170	4,1	-510	-0,2
Transport/communicatie	34.450	482.660	6,4	-11.690	-2,4
Financiële instellingen	38.400	282.870	3,7	-5.510	-1,9
Zakelijke diensten	185.370	1.078.190	14,3	-10.470	-1,0
Overheid	3.950	446.560	5,9	8.060	1,8
Onderwijs	24.260	465.600	6,2	13.710	3,0
Zorg	48.520	1.043.980	13,8	43.120	4,3
Overige diensten	75.760	329.810	4,4	7.100	2,2
Totaal	893.340	7.562.300	100,0	-18.500	-0,2

* De landbouwcijfers zijn afkomstig van het CBS. De gegevens van 2003 zijn door LISA geschat.

Bron: LISA 2003

kunnen creëren. In de zorgsector is het aantal werkzame personen met ongeveer 43.000 (+4,3%) toegenomen. Deze toename is groter dan het verlies van de industriële sector! Het onderwijs groeide in 2003 met circa 13.700 werkzame personen (+3,0%), de overheid met ruim 8.000 personen (+1,8%) en de overige diensten met 7.100 personen (+2,2%). Tzamen zijn deze sectoren goed voor een werkgelegenheids-groei van 3,3%. Dit is echter onvoldoende om het verlies van de marktsector volledig te compenseren.

Groei van het aantal werkzame personen in Nederland (1997-2003)

Bron: LISA 2003

Groot banenverlies industrie

Bijna alle sectoren schrijven in 2003 negatieve cijfers. Grootste verliezer is de

Vrouwen drijvende kracht achter groei

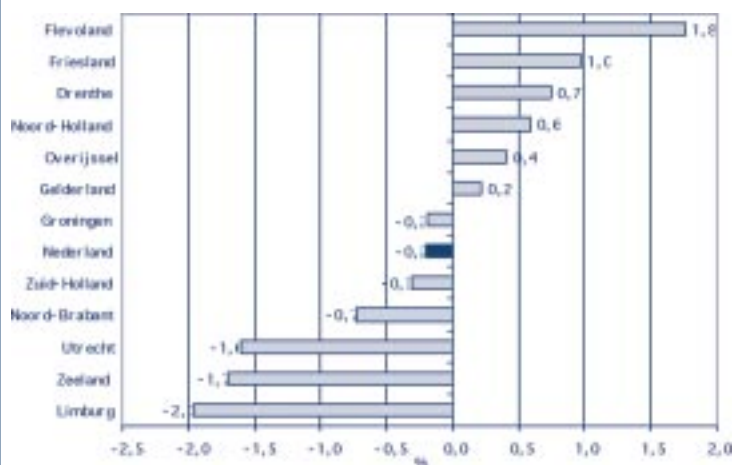
Het aantal werkzame vrouwen is in 2003 met 1,5% gestegen, mannen worden geconfronteerd met een daling (-1,5%). Vrouwen zijn al een aantal jaren de drijvende

kracht achter de groei van de werkgelegenheid. Een verklaring kan gevonden worden in de stijgende arbeidsmarktparticipatie van vrouwen en de sterke groei van typische vrouwenberoepen (vooral in de zorgsector). In de totale werkgelegenheid zijn mannen met 58% nog wel duidelijk oververtegenwoordigd.

Regionale verschillen groot

Flevoland is ook in 2003 de provincie met de hoogste werkgelegenheids groei. Met een groeipercentage van 1,8% loopt deze provincie ver voorop. Opvallend is verder dat de noordelijke provincies relatief goed scoren. Vooral Friesland (+1,0%) en Drenthe (+0,7%) presteren bovengemiddeld. Over het algemeen wordt aangenomen dat conjuncturele ontwikkelingen met vertraging doorwerken in het Noorden. Ook de provincies Noord-Holland (+0,6%), Overijssel (+0,4%) en Gelderland (+0,2%) doen het beter dan het landelijke gemiddelde.

Werkgelegenheidsontwikkeling 2002-2003 per provincie

Bron: LISA 2003

Uit de cijfers blijkt verder dat vooral Zuid-Nederland wordt getroffen door de slechte conjunctuur. Limburg (-2,0%), Zeeland (-1,7%) en Noord-Brabant (-0,7%) zitten duidelijk in de min. Het industriële karakter van deze provincies zal hierbij een belangrijke rol spelen. Opvallend is ook de slechte score van Utrecht. Vooral door de problemen van de zakelijke dienstverlening (en dan vooral de ICT-branche) daalde de werkgelegenheid hier met 1,6%.

Almere snelste groeier

Indien de resultaten van de twintig grootste werkgelegenheids-gemeenten van Nederland worden bekeken, dan blijkt dat Almere met een werkgelegenheids-groei van 3,2% een duidelijk koppositie inneemt. De top 5 wordt gecompleteerd door Zwolle

(+1,7%), Amersfoort (+1,3%), Rotterdam (+1,0%) en Leeuwarden (+0,8%). De sterkste dalers zijn Maastricht (-3,5%), 's-Gravenhage (-2,7%), Groningen (-2,3%), Utrecht (-2,3%) en Breda (-2,2%). In de gemeente 's-Gravenhage zijn in absolute termen de meeste banen verloren gegaan.

Werkgelegenheidsontwikkeling 2002-2003 in de twintig grootste werkgelegenheids-gemeenten (gerangschikt naar groei)

Gemeente	Aantal werkzame personen	Groei 2002/2003	
		%	abs.
1 Almere	59.900	3,2	1.850
2 Zwolle	77.400	1,7	1.270
3 Amersfoort	73.300	1,3	940
4 Rotterdam	333.200	1,0	3.320
5 Leeuwarden	66.200	0,8	500
6 Amsterdam	469.500	0,7	3.120
7 Haarlemmermeer	122.900	0,5	590
8 Tilburg	99.500	0,4	360
9 Apeldoorn	87.400	0,2	140
10 Nijmegen	92.400	-0,1	-70
11 Arnhem	92.500	-0,1	-70
12 Enschede	76.200	-0,4	-270
13 Haarlem	70.500	-0,4	-310
14 's-Hertogenbosch	94.500	-1,2	-1.170
15 Eindhoven	135.400	-1,5	-2.010
16 Breda	92.200	-2,2	-2.040
17 Utrecht	203.700	-2,3	-4.710
18 Groningen	126.300	-2,3	-2.940
19 's-Gravenhage	229.200	-2,7	-6.340
20 Maastricht	73.100	-3,5	-2.630

Bron: LISA 2003

Ruimtelijk-economische groei ontrafeld

Frank van Oort¹

In twee recente publicaties van het Ruimtelijk Planbureau (RPB) en van aan het RPB verbonden onderzoekers worden LISA-data gebruikt om te kijken of locatiegebonden bedrijfskarakteristieken samenhangen met economische groei. In het proefschrift van Frank van Oort², gebeurt dat vooral om te achterhalen op welk ruimtelijke schaalniveau in het recente verleden het productiemilieu samenhangt met groei van economische sectoren. In de recente Ruimtelijke Verkenningen van het RPB³ is het doel om meer inzicht te verschaffen in de potenties van regio's en (stedelijke) gebieden in relatie tot de vraag waar in de toekomst economische ontwikkeling zal plaatsvinden. Het beleidsmatig interessante doel van zowel de retrospectieve analyses als de potentiekaarten is dat inzicht geboden wordt in ruimtelijk-economische ontwikkelingstrajecten en de (beleidsmatig beïnvloedbare) structurende ruimtelijke condities hiervan. Deze inzichten worden gepresenteerd op een lager schaalniveau dan dat van provincies, zoals momenteel in het beleidsmatig veel gebruikte model van de Bedrijfslokatiemonitor (BLM) van het Centraal Planbureau uitgangspunt is. De beide studies vervangen de BLM niet, maar vullen deze op punten van ruimtelijk schaalniveau en ruimtelijk structurende condities wel aan. Uit reacties blijkt dat er bij nationale en regionale overheden veel behoefte is aan dergelijke inzichten.

Operationalisering

Ruimtelijk-economische groei kan op veel manieren gemeten worden. Omdat we op een laag ruimtelijk schaalniveau analyses wilden uitvoeren, bleek de keuze van indicatoren van de te bestuderen dynamiek beperkt. Slechts (LISA) werkgelegenheidsdynamiek is op gemeentelijk of lager niveau beschikbaar⁴. In de (internationale) literatuur wordt dergelijke werkgelegenheidsdynamiek evenwel zeer vaak gebruikt voor de meting van economische dynamiek. Ook het BLM-model gebruikt deze werkwijze. Werkgelegenheidsgroei voor de periode 1991-2001⁵ is derhalve de indicator die op gemeentelijk niveau afhankelijk wordt gesteld van agglomeratie- en bereikbaarheidsfactoren. Er zijn, eveneens met behulp van LISA-data, indicatoren ontwikkeld voor lokale sectorale specialisatie, voor sectorale diversiteit en voor lokale competitie. Lokale competitie is benaderd via sectorale indicatoren van zowel bedrijfsgrootte als van bedrijvendynamiek (oprichtingsintensiteit van nieuwe bedrijven). Omdat locatiefactoren van ondernemingen per sector verschillen in impact, zijn in beide studies zowel modellen gemaakt voor de ontwikkeling van de totale werkgelegenheid, als voor de ontwikkeling in vier brede sectoren (industrie, distributie, zakelijke diensten en persoonlijke diensten). Omdat lokale groeiprestaties kunnen samenhangen met regionale specialisatie- en diversiteitspatronen is hier in de studie van Van Oort (2004) expliciet rekening mee gehouden. Via ruimtelijk voortschrijdende gemiddelden zijn regionale variaties gemaakt van de besproken agglomeratiefactoren⁶. In de Verkenningenstudie van het RPB is tevens getoetst of naast de

agglomeratiefactoren, bereikbaarheidsindicatoren een rol spelen bij de interpretatie van ruimtelijke groeiverschillen. Naast bereikbaarheid als locatiefactor, gemeten middels rijtijden over de weg en de nabijheid van snelweg op- en afritten en de aanwezigheid van hoogwaardig openbaar vervoer, is het aantal beschikbare banen per sector en de gemiddeld bereikbare beroepsbevolking geoperationaliseerd, voor diverse motieven van vervoer (zakelijk en recreatief), met en zonder rekening te houden met congestie. In beide studies is verder gecontroleerd op de absolute omvang van de werkgelegenheid in het startjaar, aanbodbepaaldheid van groei door het in de onderzoeksperiode meer dan gemiddeld gereedkomen van nieuwe bedrijventerreinen in gemeenten (via het IBIS-databestand) en de sectorstructuur (middels sectorale gemiddelde groeipaden binnen en tussen de vier brede sectoren en de loonstructuur van individuele bedrijfstakken). In Van Oort (2004) is tenslotte ook nog gekeken naar verschillen in de richting en intensiteit van de agglomeratiefactoren wanneer naar alle, de in de gehele periode aanwezige of de in de periode opgerichte nieuwe bedrijven wordt gekeken. Voor beide studies zijn diverse schattingsmethodieken toegepast.

Uitkomsten

De ontrafeling van werkgelegenheidsgroei naar sector, naar levensfase van bedrijven (nieuwe versus 'oude' bedrijven), naar ruimtelijk detail en naar 'verklarende' ruimtelijk structurende agglomeratie- en bereikbaarheidsfactoren blijkt in beide studies in belangrijke mate bij te dragen aan de interpreteerbaarheid van

¹ Verbonden aan het Ruimtelijk Planbureau (RPB) te Den Haag (oort@rpb.nl) als coördinator van ruimtelijk-economisch onderzoek en aan de capaciteitsgroep Internationale Economie en Economische Geografie van de Universiteit Utrecht als docent/onderzoeker Stedelijke Economie (f.vanoort@geog.uu.nl).

² Frank G. van Oort (2004), *Urban growth and innovation. Spatially bounded externalities in the Netherlands*. Aldershot: Ashgate Publishers. ISBN: 0-7546-3867-7.

³ RPB (2003), *De ongekende ruimte verkend*. Den Haag/Rotterdam: Nai-uitgevers. ISBN 90-5662-336-2. Hoofdstuk 3 ('Werken') concentreert zich op de verkenning van ruimtelijk-economische groeipatronen en bijbehorend ruimtebeslag.

⁴ Voor de jaren 1996-2001 zijn 'standaard' LISA-data gebruikt. In beide onderzoeken is tevens gebruik gemaakt van een dataset betreffende het jaar 1991. Zie voor de vergelijkbaarheid en operationalisering van deze dataset Van Oort (2004), appendix A. In beide onderzoeken zijn de gemeentelijke LISA-data geijkt aan CBS-data over werkzame personen op regionaal (corop) niveau.

⁵ In Van Oort (2004) is de onderzoeksperiode 1991-1997.

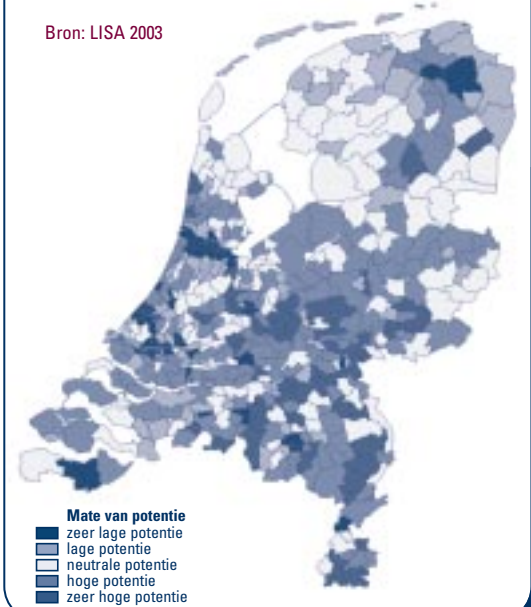
⁶ Vergelijk ook Bureau Louter (2002), *De economische hittekaart van Nederland*. Den Haag: Ministerie van Economische Zaken, waarin aannemelijk wordt gemaakt dat regionalisering van groeipatronen door potentiaalfuncties bijdraagt aan de interpretatie van lokale omstandigheden.

ruimtelijk-economische ontwikkeling. Sectorale diversiteit blijkt vaak positief samen te hangen met economische groei, meer dan sectorale specialisatie. Maar er bestaat een belangrijk onderscheid in lokale en regionale versies van deze factoren. Zo blijkt bijvoorbeeld groei in zakelijke diensten op gemeentelijk (stedelijk) niveau gebaat bij een relatieve specialisatie in deze diensten, maar op regionaal niveau hangt lokale groei in deze sector samen met een diverse structuur, waarin ook veel vraag vanuit andere sectoren naar zakelijke diensten bestaat. Opvallend vaak geven lokale en regionale omstandigheden een tegengestelde invloed aan op lokale ontwikkeling. Hierdoor bestaat er geen éénduidige aanbeveling voor de

ruimtelijke planning en het economische beleid om sectorale clusters te bevorderen, of juist de op diversiteit gestoelde broedplaatsfunctie van stedelijke gebieden te benadrukken. Zoals al eerder vermoed, sluiten dergelijke strategieën elkaar niet uit'. De afhankelijkheden zijn nu echter eens goed in kaart gebracht. Bereikbaarheid, specialisaties en diversiteit genereren gezamenlijk een web van groeipotenties op verschillende schaalniveaus, dat echter het meest dicht blijkt in knooppunten en suburbane gebieden van grootstedelijke regio's en op corridors tussen deze regio's. De nationale en regionale planner is, ondanks het feit dat geen directe vertaling naar prognoses van individuele locaties wordt geboden, gebaat bij dergelijk detail.

Illustratie: kaart 17 in RPB (2003) - Potentiesector industrie

Bron: LISA 2003

⁷ In termen van de Verkenningenstudie van het RPB (2003): de variatie in uitkomsten over de verschillende onderscheiden dimensies is (naast plausibel) dermate groot dat gesproken kan worden van een "ongekende ruimte" indien met deze dimensies niet adequaat rekening wordt gehouden. Dit betekent tevens een pleidooi voor het op deze dimensies nuanceren van huidige prognoses.

De Nederlandse T&R-sector in cijfers

Door: Thirza Reesink, werkzaam bij ETIN Adviseurs

In toenemende mate wordt de toeristische sector als een economische pijler van grote betekenis gezien. Deze sector levert een substantiële bijdrage aan de werkgelegenheid en maakt daarnaast gebieden aantrekkelijk om er te wonen en te werken. De T&R-sector telt in Nederland anno 2003 meer dan een half miljoen werkzame personen en maakt daarmee 6,9% uit van de totale werkgelegenheid. De toeristische banen zijn verdeeld over ruim 66.600 vestigingen.

de helft van de banen in deze branche is te vinden in het wegvervoer (het gaat hier uitsluitend om ongeregeld personenvervoer per taxi of autobus). Het vervoer door de lucht heeft een aandeel van een krappe 30%.

Horeca landelijk de grootste toeristisch-recreatieve werkgever

De toeristisch-recreatieve werkgelegenheid kan worden onderverdeeld in zeven hoofdgroepen (zie tabel). De grootste groep, de horeca, neemt bijna de helft (45%) van alle banen voor zijn rekening. Het gaat in dit geval om banen in restaurants, cafés, snackbars, etc. De logiesbedrijven, bestaande uit onder meer hotels, pensions en kampeerterreinen, worden apart gezien en zijn goed voor iets meer dan een tiende (13%) van het totaal aantal arbeidsplaatsen. Met ruim 17% is het personenvervoer, na de horeca, de grootste toeristische tak. Circa

Werkgelegenheid in de T&R-sector naar hoofdgroep (2003)

Hoofdgroepen	Vestigingen	Banen*	Aandeel	
			banen (%)	parttime banen (%)
Horeca (excl. logiesbedrijven)	35.380	225.190	44,7	41,3
Logies	6.450	65.750	13,1	29,5
Cultuur, recreatie, sport en amusement	8.380	73.300	14,6	29,9
Personenvervoer	6.160	87.360	17,4	12,9
Reisorganisatie en -bemiddeling	4.180	24.610	4,9	8,4
Recreatiegoederen	3.820	18.880	3,8	17,8
Overige detailhandel	2.290	8.330	1,7	22,1
Totaal banen T&R Nederland	66.660	503.420	100,0	30,4
Aandeel T&R in totale bedrijfsleven	7,5	6,9		

* inclusief uitzendkrachten

Bron: LISA; bewerking ETIN Adviseurs

Van alle toeristische banen in Nederland wordt bijna 70% ingevuld door fulltimers. Het aandeel fulltime banen voor het gehele bedrijfsleven ligt aanzienlijk hoger, namelijk boven de 85%. Met andere woorden, in de T&R-sector wordt relatief veel in parttime-dienstverband gewerkt. Ook vrouwen blijken in de T&R-sector relatief sterk vertegenwoordigd (46% versus een overall gemiddelde van circa 40%). Alleen de kwartaire sectoren onderwijs, gezondheids- en welzijnzorg en overige diensten hebben procentueel meer vrouwen in dienst.

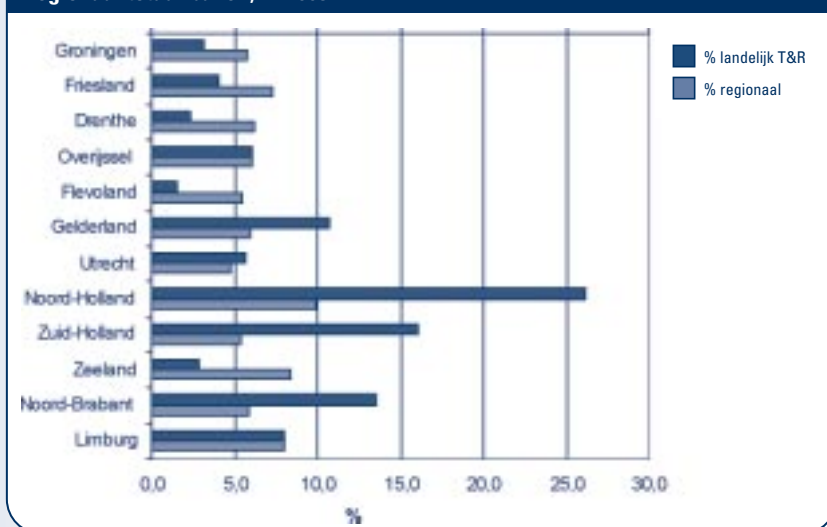
Tussen 1999 en 2003 groeide de T&R-sector in Nederland met 43.000 banen. Met deze toename van 9,3% scoorde de sector duidelijk beter dan gemiddeld (+6,5%). Vorig jaar (2002-2003) werden 2.300 extra banen bijgeschreven, een groei van 0,5%. Deze ontwikkeling was minder positief dan in eerdere jaren maar wel duidelijk beter dan de ontwikkeling van het totale bedrijfsleven (-0,2%). Verklarende factoren zijn de minder conjunctuurgevoeligheid van de T&R-sector en het goede weer in 2003.

Hoewel door een toenemend aandeel vrije tijd en een zich uitbreidend recreatieaanbod binnen de sector steeds meer banen worden gecreëerd, is het aandeel in de totale werkgelegenheid tussen 1999 en 2003 gestegen van 6,7% naar 6,9%. Vergeleken met tien jaar geleden zijn er echter wel enkele procentpunten winst geboekt. Overigens moet worden opgemerkt dat het hier alleen nog maar gaat om de directe werkgelegenheid. De toeristische sector staat erom bekend dat ze ook veel indirecte werkgelegenheid schept. Het gaat bij deze 'afgeleide' werkgelegenheid enerzijds om de toeleverende bedrijven (bijvoorbeeld de groothandel) en anderzijds om sectoren die profiteren van de aanwezigheid van toeristen, zoals de detailhandel.

Werkgelegenheidsbelang toerisme en recreatie het grootst in Noord-Holland

De provincie Noord-Holland is goed voor meer dan een kwart van het landelijke aantal banen in de T&R-sector. Zij wordt op afstand gevolgd door Zuid-Holland (16,1%) en Noord-Brabant (13,5%). Flevoland (1,5%) kent het laagste aantal toeristische banen, gevolgd door Drenthe (2,3%). Wanneer wordt gekeken naar het werkgelegenheidsaandeel van de T&R-sector in de totale provinciale werkgelegenheid blijkt dat Noord-Holland (9,9%) nog steeds de lijst aanvoert, maar nu wordt gevolgd door Zeeland (8,4%) en Limburg (8,0%). De T&R-sector heeft relatief de kleinste omvang in de provincie Utrecht (4,7%). Ook Zuid-Holland (5,4%) en Flevoland (5,5%) scoren in dit opzicht niet hoog.

Aandeel banen in toeristische sector (percentage van het landelijke totaal T&R-banen) en aandeel banen in regionale werkgelegenheid (percentage van regionaal totaal banen) in 2003

Bron: LISA; bewerking ETIN Adviseurs

In Noord-Brabant, Zeeland, Utrecht, Groningen en Overijssel heeft vooral de horeca een relatief hoog aandeel in de toeristische werkgelegenheid (meer dan 50%). In Noord-Holland is dit aandeel het laagst, namelijk 33%. Hier neemt de groep 'personenvervoer' relatief veel banen voor zijn rekening (35%). Meer dan 50% van de landelijke banen in het personenvervoer is dan ook geregistreerd in Noord-Holland. De aanwezigheid van Schiphol zal in dit kader zeker een rol spelen. Zuid-Holland houdt zich meer bezig met reisorganisatie en -bemiddeling. Hier is bijna een derde van de werkgelegenheid in deze hoofdgroep te vinden. Het aandeel logies is vooral hoog in Drenthe, Zeeland en Limburg. Flevoland moet het - in werkgelegenheids- termen - vooral hebben van cultuur, recreatie, sport en amusement.

Inhaalslag toerisme en recreatie in Flevoland

In de afgelopen vijf jaren is de werkgelegenheid in de toeristische sector het sterkst gegroeid in de provincie Flevoland. De procentuele stijging van het aantal arbeidsplaatsen bedroeg hier zelfs meer dan een vijfde. Naast Flevoland ontwikkelden ook Groningen, Friesland en Noord- en Zuid-Holland zich in de periode 1999-2003 voorspoedig. Drenthe en Zeeland bleven ver achter bij de landelijke ontwikkeling. In de periode 2002-2003 was de banengroei in de drie noordelijke provincies het grootst. Ook Overijssel en Gelderland presteerden beter dan de andere provincies. Naast in Zeeland leed de T&R-sector in Flevoland, Limburg, Utrecht en Zuid-Holland een klein werkgelegenheidsverlies.

Hoog T&R-gehalte in delen van Noord-Holland, Friesland, Zeeland en Limburg

Waar in de verschillende provincies bevinden zich nu de toeristische 'hotspots'? Op coropniveau is Groot-Amsterdam duidelijk koploper. Met bijna 95.000 banen noteert deze regio een aandeel van 12,7% in de regionale werkgelegenheid. Ter vergelijking, landelijk bedraagt het aandeel van de T&R-sector 6,7%. Groot-Amsterdam scoort dus bijna twee keer zo hoog. Op de tweede en derde plaats staan respectievelijk Zuidwest-Friesland (11,8%) en Overig Zeeland (8,7%). Wanneer wordt gekeken naar het aantal toeristische banen per 1.000 inwoners, blijken de eerste twee plaatsen wederom door Groot-Amsterdam en Zuidwest-Friesland te worden bezet. Noord-Limburg eindigt nog vlak voor Overig Zeeland. In Zuidoost-Zuid-Holland is de T&R-sector

Holland, Zeeland, Midden-Brabant en ook Limburg is het belang van de toeristische sector verhoudingsgewijs hoog.

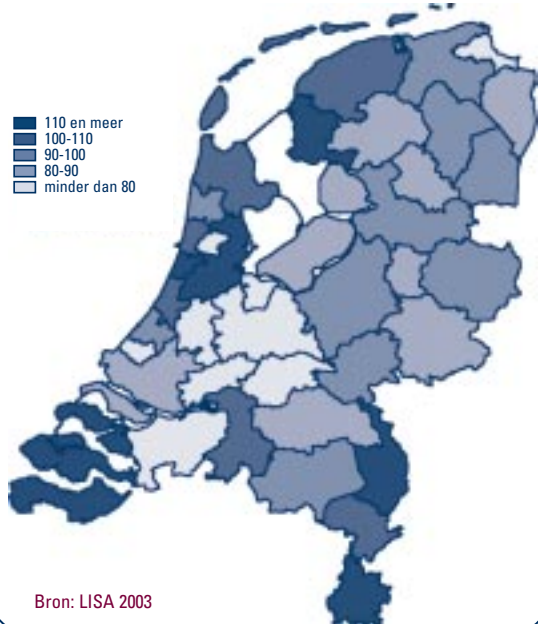
De sterkste banengroei heeft zich tussen 1999 en 2003 voorgedaan in de regio Gooi en Vechtstreek, gevolgd door Zuidwest-Friesland en IJmond. Overig Zeeland en Zuidoost-Drenthe leden een werkgelegenheidsverlies. Daarnaast presteerden West-Brabant en de regio Leiden relatief slecht. De snelst groeiende regio's van de afgelopen periode (2002-2003) waren Noord-Drenthe, de Zaanstreek en Zuidwest-Friesland. Onderaan bivakkeren Zeeuws-Vlaanderen, Overig Zeeland en Zuid-Limburg.

Waddeneilanden aan kop, op vaste land Valkenburg a/d Geul nummer 1

Op gemeenteniveau kennen de waddeneilanden het hoogste aandeel van de T&R-sector in de totale werkgelegenheid. Op Schiermonnikoog is zelfs meer dan de helft van alle banen toeristisch van aard, op de andere eilanden ligt dit percentage iets boven de 40%. De wadengemeenten worden gevolgd door Valkenburg aan de Geul (Zuid-Limburg) met 37%, Zandvoort (Noord-Holland) met 33% en Wassenaar (Zuid-Holland) met 31%.

De eerste grote gemeente, Amsterdam, komen we tegen op de 86ste plaats. Hier wordt 9,8% van alle banen teruggevonden in de T&R-sector. Op enige afstand volgen Maastricht (7,8%) en Haarlem (6,5%). In absolute termen is Amsterdam koploper (46.200 banen), gevolgd door de gemeente Haarlemmermeer (39.200 banen) en Rotterdam (18.900 banen). Na de Haarlemmermeer is Apeldoorn met een twaalfde plaats de tweede gemeente in dit rijtje die niet tot de G30 behoort. Deze gemeente is goed voor 5.000 toeristische arbeidsplaatsen.

Aandeel toeristische banen per coropgebied in 2003 (Nederland = 100)

met 3,9% het minst vertegenwoordigd. Uit de figuur blijkt dat het arbeidsmarkt-aandeel van de T&R-sector in het hart van de Randstad kleiner is dan elders in het land. Ook in de meeste regio's in het oosten van het land ligt dit belang onder het nationaal gemiddelde. Op de Waddeneilanden en in de Kop van Noord-

De tien grootste T&R-gemeenten in Nederland in 2003

Gemeente	Aandeel in (%) de totale werkgelegenheid	Aantal T&R-banen	Aantal T&R- banen per 1.000 inwoners
Top 10 alle gemeenten			
Schiermonnikoog	53,1	300	299
Vlieland	41,4	270	220
Ameland	40,5	760	212
Terschelling	39,5	950	200
Valkenburg aan de Geul	37,2	2.420	135
Zandvoort	32,9	1.820	108
Wassenaar	32,0	2.930	114
Haarlemmermeer	31,9	39.200	319
Veere	29,5	2.270	103
Vaals	28,2	760	71
Top 10 G30-gemeenten			
Amsterdam	9,8	46.240	63
Maastricht	7,8	5.670	47
Haarlem	6,5	4.600	31
Nijmegen	6,2	5.780	37
Groningen	6,2	7.830	44
Leiden	6,0	3.290	28
Lelystad	6,0	1.830	27
Eindhoven	5,9	8.000	39
's-Gravenhage	5,8	13.220	29
Enschede	5,7	4.350	29

Bron: LISA 2003

Aantal vestigingen en werkzame personen per provincie (2003)

	Groningen				Friesland				Drenthe			
	vest.	banen	%mannen	%parttime	vest.	banen	%mannen	%parttime	vest.	banen	%mannen	%parttime
Agrarische sector	4.250	11.420	69,1	18,4	7.210	18.640	72,1	16,7	4.700	12.560	67,6	14,7
Industrie en nutsbedrijven	1.730	39.910	83,1	3,2	2.670	41.520	79,6	5,0	1.200	30.870	78,5	3,9
Bouwnijverheid	2.070	14.480	92,3	4,0	3.460	19.920	91,8	5,3	1.660	13.230	90,5	3,0
Handel en horeca	8.400	47.540	53,6	32,8	10.370	57.770	53,0	34,1	6.400	39.550	56,3	24,8
Vervoer, opslag en communicatie	1.160	14.860	77,9	13,2	1.520	13.470	76,6	19,6	710	7.670	80,0	13,3
Financiële instellingen	910	6.030	55,2	6,8	1.840	12.180	55,6	11,8	620	4.960	49,9	5,3
Zakelijke dienstverlening	5.030	38.200	59,6	23,4	6.050	26.730	58,2	29,1	3.100	16.450	53,2	24,2
Overheid en onderwijs	1.180	38.540	53,8	10,4	1.210	34.100	51,9	14,5	800	22.630	56,1	6,3
Gezondheidszorg	1.820	44.420	22,5	23,3	1.900	41.300	17,6	27,8	840	30.390	18,3	15,6
Overige dienstverlening	2.620	10.160	46,1	26,5	3.270	11.990	47,7	35,0	1.440	6.450	44,2	23,8
Totaal	29.180	265.550	57,6	18,1	39.490	277.620	57,2	21,0	21.480	184.760	57,1	14,2
	Overijssel				Flevoland				Gelderland			
	vest.	banen	%mannen	%parttime	vest.	banen	%mannen	%parttime	vest.	banen	%mannen	%parttime
Agrarische sector	11.140	28.890	68,9	18,4	2.520	8.650	67,1	16,8	14.090	38.440	72,8	15,0
Industrie en nutsbedrijven	3.510	90.510	81,1	3,2	1.190	16.570	73,8	8,1	6.950	129.110	80,2	3,6
Bouwnijverheid	4.630	39.150	92,0	3,0	1.650	7.720	91,9	3,8	9.450	59.660	91,9	2,9
Handel en horeca	17.940	111.720	54,9	27,2	5.050	30.940	56,0	27,2	30.190	200.160	55,1	26,8
Vervoer, opslag en communicatie	1.500	26.250	73,9	18,0	810	6.280	73,1	19,5	3.570	44.000	79,3	14,2
Financiële instellingen	1.140	10.420	50,5	5,1	870	3.950	52,9	12,3	2.670	26.920	54,9	4,4
Zakelijke dienstverlening	8.750	50.280	57,4	17,6	4.980	24.250	61,2	24,4	21.370	114.090	60,6	16,5
Overheid en onderwijs	1.640	60.450	52,9	6,9	780	16.810	48,6	9,4	3.870	111.250	57,8	6,6
Gezondheidszorg	2.510	70.810	17,6	18,7	1.210	17.390	15,9	22,0	6.950	141.690	19,8	20,6
Overige dienstverlening	3.990	17.400	42,4	23,6	1.630	6.560	40,0	27,8	9.040	36.230	44,8	24,0
Totaal	56.740	505.880	58,5	14,9	20.700	139.110	55,8	18,9	108.150	901.540	58,1	15,2
	Utrecht				Noord-Holland				Zuid-Holland			
	vest.	banen	%mannen	%parttime	vest.	banen	%mannen	%parttime	vest.	banen	%mannen	%parttime
Agrarische sector	4.170	11.150	71,5	14,8	7.900	30.490	68,0	17,6	11.370	49.810	69,9	12,8
Industrie en nutsbedrijven	3.400	51.670	78,1	4,4	9.850	118.760	76,2	4,5	6.970	147.440	79,3	1,7
Bouwnijverheid	5.660	39.990	90,6	3,1	16.630	70.240	92,1	3,9	10.940	101.240	90,9	1,3
Handel en horeca	17.750	135.420	58,4	22,4	52.160	290.080	59,1	20,2	43.030	323.960	56,0	14,5
Vervoer, opslag en communicatie	1.990	33.920	74,2	10,0	8.930	114.850	71,2	7,6	6.620	115.330	76,2	4,2
Financiële instellingen	1.600	30.940	57,1	4,5	19.460	85.770	66,5	9,6	3.220	50.580	54,5	2,0
Zakelijke dienstverlening	19.350	125.430	65,4	11,0	49.920	231.660	63,8	11,8	25.660	238.600	62,1	6,0
Overheid en onderwijs	2.420	75.060	53,5	8,0	5.090	149.580	56,2	7,2	4.960	213.250	53,2	3,5
Gezondheidszorg	4.240	86.920	22,2	17,7	9.440	162.930	22,1	17,2	8.760	209.200	19,4	10,9
Overige dienstverlening	5.820	28.750	44,7	16,8	19.460	79.810	52,2	18,4	10.690	64.590	48,7	11,6
Totaal	66.420	619.240	58,3	13,0	198.840	1.334.140	59,6	12,7	132.220	1.513.980	57,8	7,6
	Zeeland				Noord-Brabant				Limburg			
	vest.	banen	%mannen	%parttime	vest.	banen	%mannen	%parttime	vest.	banen	%mannen	%parttime
Agrarische sector	4.460	11.830	69,5	20,6	17.080	50.880	64,2	18,1	6.700	24.530	59,3	18,8
Industrie en nutsbedrijven	1.350	25.380	83,5	5,1	10.470	212.330	78,1	3,4	3.700	97.200	81,1	2,7
Bouwnijverheid	1.690	10.840	90,5	5,9	12.660	78.430	91,2	3,2	4.430	27.430	89,6	3,8
Handel en horeca	7.820	41.240	51,3	33,3	40.520	260.540	54,2	27,3	19.490	112.880	51,7	25,3
Vervoer, opslag en communicatie	1.180	9.820	81,3	12,1	4.370	64.450	75,9	14,3	2.070	31.770	78,2	10,0
Financiële instellingen	810	4.670	47,9	13,5	4.000	33.130	52,1	5,7	1.260	13.330	52,0	5,0
Zakelijke dienstverlening	3.260	14.370	56,9	24,9	28.850	147.100	58,5	18,6	9.050	51.050	59,4	13,9
Overheid en onderwijs	690	18.540	56,6	12,8	3.870	117.210	53,1	8,6	1.710	54.740	57,9	7,1
Gezondheidszorg	1.010	23.550	16,4	28,5	6.860	142.850	18,3	21,8	2.980	72.530	20,3	11,3
Overige dienstverlening	1.760	6.020	41,9	36,4	10.670	42.540	43,0	28,2	5.360	19.330	43,4	22,3
Totaal	24.020	166.230	57,5	20,9	139.360	1.149.450	58,3	15,8	56.740	504.790	58,1	12,7
	Nederland											
	vest.	banen	%mannen	%parttime								
Agrarische sector	95.590	297.270	68,1	16,6								
Industrie en nutsbedrijven	52.990	1.001.260	79,2	3,5								
Bouwnijverheid	74.920	482.320	91,3	3,1								
Handel en horeca	259.120	1.651.790	55,7	23,4								
Vervoer, opslag en communicatie	34.450	482.660	75,3	10,0								
Financiële instellingen	38.400	282.870	57,8	6,4								
Zakelijke dienstverlening	185.370	1.078.190	61,4	13,7								
Overheid en onderwijs	28.210	912.150	54,6	7,0								
Gezondheidszorg	48.520	1.043.980	19,8	17,7								
Overige dienstverlening	75.760	329.810	46,9	20,8								
Totaal	893.340	7.562.300	58,2	13,5								

Legenda

vest.: aantal vestigingen
 totaal: totaal aantal fulltime en parttime mannen en vrouwen
 %mannen: aandeel mannen
 %parttime: aandeel parttimers

agrarische sector inclusief landbouwmeitelling CBS

De werkgelegenheidscijfers zijn inclusief uitzendkrachten

Beschikbare gegevens

Per vestiging zijn de volgende gegevens beschikbaar:

Naam, vestigingsadres, correspondentieadres, activiteitencode (SBI 1993), aantal mannen fulltime, vrouwen fulltime, mannen parttime, vrouwen parttime (absolute gegevens op vestigingsniveau worden alleen geleverd door middel van een grootteklasse of via aggregaties). De werkgelegenheid is inclusief uitzendkrachten. Op basis van deze gegevens is elke denkbare statistiek mogelijk, eventueel gekoppeld met andere gegevensbestanden. LISA behoudt zich ten aanzien van het landelijk register LISA en de daarin opgenomen gegevens alle auteurs- en databankrechten voor.

Omvang bestand

In onderstaande tabel is opgenomen van welke gebieden het LISA-bestand 2003 informatie biedt. Vergelijkbare statistische informatie is er ook voor 2002, 2001, 2000, 1999, 1998, 1997 en 1996.

gebied omschrijving	aantal	minimum	vestigingen maximum	totaal
6 positie postcodegebied	260.385	1	370	808.971
4 positie postcodegebied gemeenten	4.004	1	3.614	
COROP-gebieden	496	71	64.025	
provincies	40	2.103	92.196	
	12	16.836	192.535	

Toelichting: het aantal vier positie postcodegebieden waar vestigingen zijn is in LISA 4008. Het aantal vestigingen per gebied varieert van 1 tot 3.591. Het totale LISA-bestand van 2001 bevat 797.254 vestigingen.

Informatie en/of bestellingen LISA

Voor informatie over LISA en het bestellen van onder andere statistische gegevens, steekproeftrekkingen, bestandsverrijkingen kunt u zich wenden tot de LISA Projectorganisatie en Bridgis BV. Voor koppelingen van het LISA-bestand met bijvoorbeeld geografische databestanden kunt u contact opnemen met Bridgis BV.

LISA Projectorganisatie: Van Limburg Stirumlaan 6
Postbus 3045
5003 DA Tilburg
Tel.: (013) 594 01 11
Fax: (013) 463 03 24
E-mail: info@lisa.nl
Internet: www.lisa.nl

Bridgis BV: Sint Walburgkerkpad 3
Postbus 71
4000 AB Tiel
Tel.: (0344) 636 242
Fax: (0344) 636 246
E-mail: info@bridgis.nl
Internet: www.bridgis.nl

Colofon

LISA Nieuws is een uitgave van de Stichting LISA die als doel heeft het beschikbaar hebben van informatie over vestigingen en werkgelegenheid in geheel Nederland, primair ten behoeve van onderzoek en beleid. De Stichting vertegenwoordigt de regionale registerhouders die de informatie verzamelen, beheren en in LISA inbrengen.

Redactie: Juri Heise, Freerk Viersen

Vormgeving: De Cock Design, Tilburg
Druk: Line-Up Media Services, Boxtel

Deze uitgave is verzorgd door de LISA Projectorganisatie. Overname van tekst en cijfermateriaal is alleen toegestaan ten behoeve van niet-commercieel gebruik onder bronvermelding. Hoewel bij de uitgave de uiterste zorg is nagestreefd kan voor eventuele aanwezigheid van (zet)fouten en onvolledigheden geen aansprakelijkheid worden aanvaard.

Bestuur Stichting LISA

P.J. Vriens, voorzitter
drs. F. Viersen, secretaris
drs. G. Scholtens, penningmeester
ir. B.A. Herfst

Regionale bronhouders LISA

Bedrijvenregister Meerlanden
Werkgebied: Gemeente Haarlemmermeer e.o.
dhr. B.E. Achterstraat
Tel.: (023) 567 61 30
e-mail: bedrijvencontact@haarlemmermeer.nl

Regionale Informatiebank Bedrijven en Instellingen Zeeland (RIBIZ)
Werkgebied: Provincie Zeeland
dhr. R. Lucas
Tel.: (0118) 673 537
e-mail: r.lucas@zeeland.kvk.nl

Vestigingenregister Amsterdam
Werkgebied: Gemeente Amsterdam e.o.
dhr. W.H. van Noorden
Tel.: (020) 527 95 42
e-mail: w.noorden@onstat.amsterdam.nl

Provinciale Werkgelegenheidsenquête (PWE) Gelderland
Werkgebied: Provincie Gelderland
dhr. drs. F.J. Viersen
Tel.: (026) 359 91 71
e-mail: f.viersen@prv.gelderland.nl

Werkgelegenheidsregister Stadsgewest Haaglanden
Werkgebied: Stadsgewest Haaglanden
dhr. G. Scholtens
Tel.: (070) 312 91 26
e-mail: schg@haaglanden.nl

Vestigingenregister Noord-Brabant
Werkgebied: Provincie Noord-Brabant
dhr. drs. B. Doets
Tel.: (013) 594 01 11
e-mail: b.doets@etin.nl

Provinciaal Arbeidsplaatsenregister (PAR) Utrecht
Werkgebied: Provincie Utrecht
dhr. drs. M. Bergmeijer
Tel.: (030) 258 23 91
e-mail: Maarten.Bergmeijer@Provincie-Utrecht.nl

Werkgelegenheidsregister Friesland
Werkgebied: Provincie Friesland
dhr. R. Monnikhof
Tel.: (058) 292 58 81
e-mail: r.monnikhof@fryslan.nl

Werkgelegenheidsregister Provincie Groningen
Werkgebied: Provincie Groningen (excl. Stad Groningen)
mevr. M.S.B. Joustra
Tel.: (050) 316 40 51
e-mail: m.s.b.joustra@provinciegroningen.nl

Drentse Werkgelegenheids-Enquête (DWE)
Werkgebied: Provincie Drenthe
dhr. R. Haverkate
Tel.: (0592) 36 55 55
e-mail: r.haverkate@drenthe.nl

Gemeente Zaanstad
Werkgebied: Gemeente Zaanstad
dhr. J. Nijman
Tel.: (075) 655 23 72
e-mail: j.nijman@zaanstad.nl

Vestigingenregister Flevoland
Werkgebied: Provincie Flevoland
dhr. P.M. Smeenk
Tel.: (0320) 265 317
e-mail: smeenk@flevoland.nl

Bedrijvenregister Zuid-Kennemerland + IJmond
Werkgebied: Haarlem e.o.
dhr. drs. B. Doets (LISA)
Tel.: (013) 594 01 11
e-mail: info@lisa.nl

RMO Noordwest-Holland
Werkgebied: KvK voor Noordwest-Holland
dhr. drs. M.A. de Boer
Tel.: (072) 519 57 76
e-mail: mboer@alkmaar.kvk.nl

Bedrijvenregister Zuid-Holland (BRZ)
Werkgebied: Rijnmond en Rijnstreek
mevr. D. Zoeteman
Tel.: (010) 204 10 42
e-mail: d.zoeteman.bgs@XS4ALL.nl

Vestigingenregister Limburg
Werkgebied: Provincie Limburg
dhr. R.C.M. Vaessens
Tel.: (043) 388 36 13
e-mail: r.vaessens@etil.nl

Gemeente Hilversum
Werkgebied: Gooi en Vechtstreek
mevr. A.G.J. Roeleveld
Tel.: (035) 629 21 11
e-mail: l.roleveld@hilversum.nl

Werkgelegenheidsregister Gemeente Groningen
Werkgebied: Gemeente Groningen
dhr. T.H. Snijders
Tel.: (050) 367 70 16
e-mail: t.snijders@dia.groningen.nl

Bedrijven- en Instellingenregister Overijssel (BIRO)
Werkgebied: Provincie Overijssel
dhr. J. Bos
Tel.: (038) 425 16 30
e-mail: BIRO@prv-overijssel.nl

Voor feiten en cijfers over werkgelegenheid

LISA registreert alle vestigingen en werknemers in Nederland. Samen met ABF Research heeft LISA een database samengesteld met daarin de kerngegevens van de vestigingen en werknemers voor alle gemeenten in Nederland. In de database zijn opgenomen voor 18 type bedrijven (Hoofdgroepen SBI 1993) de aantallen vestigingen, fulltime en parttime mannen en vrouwen. Naast de LISA-informatie zijn er voor alle gemeenten de kenmerken van de bedrijfsterrinen en de bevolking opgenomen. Het totale resultaat is de BedrijvenMonitor 2003.

De database wordt ontsloten met het informatiesysteem Swing. Met Swing kunnen op een zeer gebruikersvriendelijke wijze tabellen, kaartjes, rapporten, staaf-, taart- en lijngrafieken gemaakt worden. Met een druk op de knop zijn de gegevens te presenteren als groei- of indexcijfers.

Alle gegevens worden landsdekkend en over de periode 1996 t/m 2003 op een CD-rom geleverd. De kosten voor de BedrijvenMonitor 2002 bedragen € 470,- voor een standalone versie en € 940,- voor een netwerkversie. De genoemde kosten zijn exclusief 19% BTW.

Voor bestellingen of meer informatie kunt u contact opnemen met de LISA Projectorganisatie of ABF Research. Of bezoek de internetsites: www.lisa.nl of www.abfresearch.nl.

De BedrijvenMonitor 2003

Lisa
Vestigingenregister

